

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

Юридически факултет

Катедра „Международно право и Международни отношения”

Николина Георгиева Кутева

редовен докторант, държавна поръчка

**Превантивна дейност на ООН в справянето с международните
конфликти – от традиционно към превантивно мироопазване
през XXI век**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователната и научна степен “доктор”

Професионално направление 3.6. Право

Научна специалност: Международно право и международни
отношения – Международни отношения (шифър 05.05.15)

Научен ръководител:

проф. д-р Пламен Иларионов Пантев

София, 2014 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на изследването
2. Предмет на изследването
3. Изследователски цели и задачи
4. Приложена методология
5. Научни приноси на дисертационния труд
6. Практическо значение на резултатите
7. Обем и структура на дисертационния труд

II. Съдържание на дисертационния труд

III. Публикации в материята на дисертационния труд

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на изследването

Значимостта на темата е свързана с мястото на ООН в правното и политическото регулиране на съвременните международни отношения. Това е единствената универсална световна система за колективна сигурност, от чието успешно функциониране зависи запазването и възстановяването на международния мир и сигурност. Поради това акцентът в дейността на тази система е поставен върху превенцията на международните конфликти, както е формулирана в Преамбюла и в чл.1, ал.1 на Устава на световната организация, а именно да се предприемат „ефективни колективни мерки за предотвратяване и отстраняване заплахите на мира“, както и да се постига с мирни средства и в съответствие с принципите на международното право „уреждане или разрешаване на международни спорове или положения, които биха могли да доведат до нарушаване на мира“, с оглед предотвратяването на тяхното прерастване в международни кризи и конфликти. Това повишава изследователския интерес към разкриването и анализирането на съвременните предизвикателства пред ООН в предотвратяването на международните конфликти и изисква задълбочен анализ на ограниченията пред регулативните способности на организацията в рискови зони.

Понастоящем, от първостепенна важност за поддържането и възстановяването на международния мир и сигурност е удовлетворяването на новите регулативни потребности пред системата на международните отношения в търсенето на подходящи международноправносъобразни и политически целесъобразни мерки за предотвратяване и разрешаване на *съвременните асиметрични международни конфликти*. Това поражда необходимостта от *новото научно обосноваване и доразвиване на съществуващите международноправни механизми за превантивно мироопазване на ООН* с оглед на все по-нарастващата необходимост от осигуряването на адекватен отговор на все по-комплексните и взаимосвързани асиметрични заплахи за международния мир и сигурност. В тази връзка се акцентира и върху идеята за създаване на *глобално партньорство за развитие на ефективни колективни механизми за превантивно мироопазване с цел успешната им практическа реализация в предконфликтни и следконфликтни периоди*. До тази идея се достига след внимателно проследяване и разкриване на новите закономерности на протичане на мироопазващите процеси в системата на международните отношения, както и с оглед на

активизирането на превантивната дейност на ООН и други важни международни актьори в областта на следконфликтното възстановяване и мироизграждане, което се разглежда от редица изследователи като модерна форма на превенция на конфликти в съвременния свят.

Актуалността на изследването е свързана с нарастващата роля на ООН в областта на превантивната дипломация и подкрепата за мирните процеси в глобален мащаб. Както е известно обаче, климатичните промени и другите глобални проблеми като източници на съвременните международни конфликти създават вече реални опасности от заличаване на досегашните постижения на ООН в областта на превантивната дипломация, мироопазването и мироизграждането, поради което извеждат на преден план необходимостта от създаването на нова по-широкообхватна концепция за превантивното мироопазване на световната организация през XXI в.

Множеството взаимосвързани и взаимноизострящи се глобални проблеми, и все по-нарастващите връзки между нестабилността на държавите и международния тероризъм, обективно налагат търсенето и приемането на неизбежно сътрудничество между водещите световни центрове на сила в съвременния свят. От друга страна, те създават обективни предпоставки за осъществяването на преход от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на ООН през XXI век, именно поради факта, че `традиционното` мироопазване вече не е ефективно средство за постигането на основната цел на организацията, а именно да предотвратява и отстранява асиметричните заплахи за международния мир и сигурност. Ето защо, с оглед на успешното практическо реализиране на основополагащата цел на ООН, както е формулирана в чл. 1, ал. 1 на Устава, създаването на нова концепция за превантивното мироопазване на световната организация е международноправен проблем с нарастваща актуалност и значение.

2. Предмет на изследването

Причините за написването на този дисертационен труд са пряко свързани с недостатъчното изследване и анализиране на превантивното мироопазване на ООН в българската и чуждестранна международноправна литература, както и с преобладаващото разглеждане на този научен проблем по-скоро в контекста на следконфликтната превантивна дейност на ООН в областта на мироизграждането, отколкото по идейния замисъл на Устава на световната организация, предвиждащ осъществяването на изпреварваща „проактивна“ превенция в рамките

на предконфликтни ситуации. В резултат на това, като основен научен проблем в мироопазващата доктрина на ООН се очертава липсата на ясно разграничение между предконфликтна и следконфликтна превантивна дейност на световната организация по недопускане на избухването на въоръжен конфликт. В редица международноправни документи¹ на ООН се изтъква по-скоро важното значение на изграждането на „всеобхватни стратегии за предотвратяване на конфликти“, както и на успешното практическо прилагане на „многоаспектен“ подход към мироопазването, отколкото да се фокусира вниманието върху огромния потенциал на превантивното мироопазване, доказало своята висока ефективност като всеобхватен инструмент за предотвратяване на въоръжени конфликти, и по-конкретно за предотвратяване на ескалацията на вътрешни и външни напрежения, свързани с нестабилното положение в Бивша югославска република Македония и с регионалната заплаха за териториалната ѝ цялост.

С оглед на вече утвърдилата се тенденция в международните отношения на припокриване на отделните фази на конфликтния цикъл – превантивната фаза, фазата на управление на конфликта и фазата на следконфликтно възстановяване и мироизграждане, както и на призивите на Съвета за сигурност на ООН за постигането на напредък по създаването на „всеобхватен, съгласуван и интегриран подход към поддържането на международния мир и сигурност“, предвиждащ съгласуването на „ефективни стратегии в областта на превантивната дипломация, миротворчеството, мироопазването и мироизграждането“², на преден план излиза необходимостта от поставянето на ясно разграничение между предконфликтното превантивно действие („проактивна превенция“) и следконфликтното превантивно действие („реактивна превенция“)³. Същевременно обаче се обосновава необходимостта от теоретичното доразвиване и своевременно практическо прилагане на превантивното мироопазване не само в предконфликтни периоди, но и в рамките на следконфликтни ситуации на възстановяване и мироизграждане, с оглед на все по-нарастващата

¹ Вж.: The United Nations. **Statement by the President of the Security Council**. Security Council 6621st meeting on the “Maintenance of international peace and security”. United Nations Document: S/PRST/2011/18. New York: UN, 22 September 2011, p. 2. [прегледан 10 октомври 2011]. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PRST/2011/18; **Security Council 6903rd Meeting**. Security Council Endorses Importance of ‘Multidimensional’ Approach to Peacekeeping Aimed at Facilitating Peacebuilding, Preventing Relapse into Conflict. Security Council Resolution 2086 (2013) Adopted Unanimously, as Nearly 60 Speakers Take Floor. Security Council Document: 10888. Department of Public Information: News and Media Division. New York: UN, 21 January 2013. [прегледан 22.01.2013]. <http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc10888.doc.htm>; Вж. също: “Security Council strongly endorses ‘multidimensional approach’ to UN peacekeeping”. – В: *UN News Centre*, 21 January 2013. [прегледан 22.01.2013]. <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=43970&Cr=peacekeeping&Cr1=>

² **UN Security Council Resolution 2086 (2013)**. United Nations Peacekeeping Operations. Security Council 6903rd Meeting. New York: UN, 21 January 2013, p. 1. [прегледан 22.01.2013]. [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2086\(2013\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2086(2013))

³ Вж. повече информация относно разграничението между „проактивна превенция“ и „реактивна превенция“ в: *Sokalski, Henryk J.* “An ounce of prevention: Macedonia and the UN experience in preventive diplomacy”. Washington, DC: United States Institute of Peace, 2003, pp. 3; 10-11.

потребност от откриването на ефективни начини за предотвратяване и отстраняване на асиметричните заплахи за международния мир и сигурност.

Необходимо е да се подчертае, че в международноправните документи на ООН са изказани различни становища по въпроса за случаите на превантивно мироопазване на ООН през последните две десетилетия.

Засега някои автори⁴ определят мироопазващата мисия на ООН в Македония като единствен пример за успешно превантивно мироопазване, въпреки че тя не свършва изцяло работата си, тъй като е изтеглена поради ветото на Китай и резултатът се оказва добре познатото избухване на насилие. Това е така на практика, защото случаите на превантивно мироопазване като механизъм за предотвратяване на конфликти са недоразвити теоретически и практически. От теоретична гледна точка би могло да се твърди, че всички мироопазващи операции имат превантивна функция, независимо дали става въпрос за предконфликтна, конфликтна или следконфликтна ситуация, но превантивното мироопазване се осъществява на практика, когато те са разположени преди началото на въоръжения конфликт. Съгласно проучване на Департамента по мироопазващи операции на ООН, „това е извършено три пъти през последното десетилетие на XX век, с превантивното разполагане на сили на ООН (UNPREDEP) в Бившата югославска република Македония, мисията на ООН в Централноафриканската република (MINURCA) и една поредица от операции в Хаити. Общите характеристики включваха вероятност от въоръжен конфликт, съгласието на ангажираните държави и разрешението на операцията от Съвета за сигурност”.⁵

В противовес на горепосоченото проучване обаче, в публикувания през септември 2004 г. доклад на Експертната група на високо равнище по въпросите на заплахите, предизвикателствата и промяната (създадена от бившия генерален секретар на ООН Кофи Анан) – *„По-сигурният свят: нашата обща отговорност”*, се определя като успешен единственият случай (към 2004г.) на превантивно разполагане по молба на националните органи на първата изцяло превантивна мироопазваща мисия на ООН в Бившата югославска република Македония.⁶ Позовавайки се на това успешно начинание в областта на превантивната дипломация, Съветът за сигурност на ООН следва да насърчава националните лидери и

⁴ Вж. **Bellamy**, Alex J., Williams, Paul, Griffin, Stuart. *Understanding Peacekeeping*. UK: Polity Press, 2004, pp. 250, 265-267; **Ramcharan**, Bertrand G. *Preventive Diplomacy at the UN*. UN Intellectual History project. USA, Bloomington: Indiana University Press, 2008, pp. 139-148.

⁵ **Department of Peacekeeping Operations**. UN Mapping of Exercise on activities of UN entities in conflict situations, p. 2. [прегледан 20.10.2011]. <http://www.un.org/esa/peacebuilding/map-UN-system.pdf>

⁶ **Annan**, Kofi. “A more secure world: Our shared responsibility”. Report of the Secretary-General’s High-level Panel on Threats, Challenges and Change. New York: UN, 2004, pp. 38-39, paragraphs 104-106. [прегледан 28.11.2012]. <http://www.un.org/secureworld/report2.pdf>

страните в конфликта да използват възможността за превантивно разполагане на миротворци както в предконфликтни ситуации (случаят Македония), така и в рамките на следконфликтната фаза на въстановяване и мироизграждане на излизащите от конфликт държави, с цел обучаване на националните въоръжени сили, което се разглежда в параграф 105 от доклада като важна превантивна функция на мироопазващите операции на световната организация. Така например в параграф 104 се подчертава, че „в случаи на нарастващо напрежение, превантивното разполагане на миротворци може да доведе до възпиране на потенциалните агресори и убеждаване на страните да използват мирни средства за разрешаване на конфликта”. Особено важен акцент се поставя и върху „добрата комуникация между посредниците и специалистите, които участват в планирането на мироопазващите операции”, благодарение на която могат да бъдат идентифицирани възможностите за превантивно разполагане на мироопазващи мисии.⁷

3. Изследователски цели и задачи

Основната изследователска цел на дисертационния труд е като се анализира превантивната дейност на ООН в справянето с международните конфликти, да се очертаят необходимите условия и предпоставки за осъществяване на преход от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на световната организация през XXI в.

Целта определя и конкретните задачи на дисертационния труд. Основната изследователска задача на първата глава е анализирането и систематизирането на съвременните предизвикателства пред ООН в предотвратяването на международните конфликти, които могат да бъдат обособени в две основни групи. Към първата група се отнасят „незавършената“ трансформация на структурата на системата на международните отношения и продължаващата нестабилност на тази структура, както и ограниченията на ООН да удовлетвори новите регулативни потребности пред системата на международните отношения след края на „студената война“. Основната цел в тази глава е да се докаже, че преодоляването на тези предизвикателства е изключително важно условие за осъществяването на прехода от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на ООН през XXI век.

Към втората група предизвикателства пред ООН в превенцията на международни конфликти се отнасят климатичните промени и другите глобални проблеми, които се разглеждат от една страна като източници на съвременните международни конфликти, а от

⁷ Ibid., paragraph 106.

друга като един кръг от обективни предпоставки, повишаващи възможностите за изграждане на глобална система за опазване на мира през XXI век. Основната научна задача е анализирането и систематизирането на глобалните проблеми и предизвикателства пред ООН в предотвратяването на международните конфликти с цел обосноваването на необходимостта от създаването на всеобхватна превантивна стратегия на световната организация през XXI век, която да допринесе за постигането на дългосрочна ефективност на международноправните механизми за превантивно мироопазване.

Всъщност основната цел е да се докаже, че наличието на неотложни за решаване глобални проблеми е важно основание за прогнозиране и очертаване на възможности за осъществяването на прехода от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на ООН през XXI в. Извеждането на климатичните промени и другите глобални проблеми като източници на съвременните международни конфликти има за цел от една страна да поднови дебата за ролята на превантивното мироопазване на ООН, а от друга да докаже, че именно те ще служат като решаващи фактори за утвърждаването и своевременното практическо прилагане на предложената в дисертационния труд нова концепция за превантивно мироопазване както в предконфликтната фаза на същинска превенция на конфликти, така и в рамките на следконфликтното възстановяване и мироизграждане.

Във втората глава е представен сравнителен анализ на инструментите за предотвратяване на международните конфликти, като наред с разглеждането на ролята на главните органи на ООН в това им качество, се обръща специално внимание и на съвместната дейност на световната организация с международни, регионални и други организации по мироопазване. Основната изследователска цел на втората глава е да се докаже, че постигнатите нормативни резултати в областта на превантивната дипломация на глобално и регионално ниво могат да се разглеждат като реални предпоставки за осъществяване на преход от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на ООН през XXI век. Тази цел определя и основната изследователска задача във втората глава, а именно: посредством проследяване на процеса на разширяване на партньорствата на ООН с международни, регионални и други организации, да се открият и анализират постигнатите нормативни резултати в областта на превантивната дипломация както на глобално ниво, така и на регионално равнище. В тази връзка следва да се подчертае и друга важна задача на втората глава – обосноваване на необходимостта от хармонизирането на многоаспектните дейности на ООН, НАТО и ЕС в превенцията на международните конфликти, както на оперативно ниво, така и на институционално равнище,

което се разглежда като важно условие за успешното практическо приложение на предложената в дисертационния труд концепция за превантивно мироопазване.

В третата глава на научната дисертация изследователското внимание е фокусирано по-конкретно върху предизвикателствата в преходния период на мироопазването, както и върху необходимостта от съгласуване на усилията на международната общност в области като многоаспектно мироопазване и мироизграждане с цел осъществяването на успешна превантивна дейност на ООН в рамките на следконфликтното възстановяване и мироизграждане. В тази връзка се отбелязва, че сред все повече изследователи се утвърждава убеждението, че следконфликтното възстановяване и мироизграждане е модерна форма на превенция на конфликти в съвременния свят, тъй като усилията са насочени към предотвратяване на възобновяването на конфликта чрез неговата `трансформация` и `разрешаване`, посредством мироопазващите следконфликтни възстановителни действия в рамките на ООН, НАТО, ЕС и др.

В третата глава се поставя особен акцент върху дейността на Комисията по изграждане на мира (КИМ) за предотвратяването на разпадането на държави и поемането от тях по пътя към война, както и за подпомагане на страни в прехода им от война към мир. Именно тази превантивна дейност на КИМ се разглежда като важен фактор за улесняване на прехода от традиционно към превантивно мироопазване на ООН през XXI в. Преди това обаче трябва да бъдат преодолен редица предизвикателства пред сигурността, които породиха следконфликтните ситуации през последните две десетилетия. Съществен принос към дейностите по мироопазване и мироизграждане има Докладът „Брахими” (Докладът на панела за мирните операции от август 2000 г.) – най-важният концептуален и директивен документ на ООН след края на „студената война“ по проблемите на мироопазващите операции. В Доклада Брахими се подчертава нарастващата сложност на мироопазващите и мироизграждащите операции, от една страна, и нарастващата необходимост от обединяване на дейностите по мироопазване и мироизграждане. Сложната комбинация от дейности по опазване и изграждане на мира е предмет на проучвания и от Антъни У. Андерсън, който добавя повече информация за нарастващите допирни точки на взаимодействие между мироопазването и мироизграждането. Цялостен поглед към новите предизвикателства пред мироопазването на ООН предоставя изследването на „Годишния преглед на глобалните мироопазващи операции“ от 2010 г.⁸

⁸ Jones, Bruce D. Preface to the Annual Review of Global Peace Operations 2010. A Project of the Center on International Cooperation. USA: Lynne Rienner Publishers, 2010, p. vii.

В четвъртата глава се извеждат основните предизвикателства пред превантивната дейност на ООН при справяне с вътрешнодържавни конфликти с оглед на тяхното значение за предотвратяването именно на международните конфликти. Емпиричните казуси Либия и Сирия са анализирани в контекста на разглежданата проблематика с оглед на разкриване на последиците за международноправния ред и превенцията на конфликти. Основните предизвикателства, произтичащи от новия характер на вътрешнодържавните конфликти, могат да бъдат групирани около следните въпроси:

– Как да се преодолее „различието между вербалните становища и финансовата и политическа подкрепа за превенцията” ?

– Кои са възможните начини доктрината на ООН „отговорност за защита” да се превърне в ефективен международноправен механизъм за превенция на конфликти?

– Как да се съгласуват принципите за държавен суверенитет и ненамеса във вътрешните работи на други държави, от една страна, и отговорността на международната общност да защитава хората от геноцид, военни престъпления, престъпления срещу човечеството и етническо прочистване, от друга?

– Кои са възможните начини за създаване и утвърждаване на глобално партньорство за превантивно мироопазване с активното участие на международни, регионални и други организации?

Отговорите на тези значими въпроси съставляват изследователските цели на дисертационния труд като цяло, и на четвърта глава в частност. За постигането на горепосочените изследователски цели се възприема универсалният международен подход за предотвратяване и разрешаване на съвременните международни конфликти, както е предвиден в Устава на ООН, а за анализиране на резултатите и дефиниране на изводите е приложен системният подход. Тази последна глава завършва с анализиране на условията за успешно превантивно мироопазване и разглеждане на случая „Македония”.

4. Приложена методология

Чрез направените теоретични обобщения и конкретни анализи в дисертационния труд е направен опит да се аргументира основната изследователска теза, според която все още

съществуват редица ограничения пред регулативните способности на ООН за предотвратяване на международните конфликти, но същевременно започват да се разкриват и проявяват необходимите условия и предпоставки за осъществяването на преход от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на световната организация през XXI век. Свързано с тази теза е твърдението, че съществуват възможности за осъществяване на своевременна и ефективна превантивна дейност на ООН в справянето с международните конфликти, само в резултат на изграждането на глобална система за опазването на мира, която ще се основава на възникването на глобално партньорство за развитие на колективни механизми за превантивно мироопазване, приложими в предконфликтни и следконфликтни периоди.

Доказването на основната теза в научната дисертация се извършва с помощта на комплекс от научно-познавателни методи. Основните използвани методи са сравнителен, аналитичен, нормативен и логически, както и методът `изследване на казуси` (case study), с помощта на който се разглежда основният казус Македония (всички останали емпирични казуси са илюстрирани или анализирани като примери в подкрепа на основната изследователска теза). Във всяка една от главите на дисертацията аналитичният метод се използва в комбинация с описателен метод при проследяване и анализиране на необходимите условия и предпоставки за осъществяването на прехода от традиционно към превантивно мироопазване на световната организация през XXI век. Посредством сравнителния метод се отчита постигнатият напредък в областта на превантивната дипломация, който от своя страна се разкрива чрез анализирането на редица международноправни документи на ООН (преди всичко резолюции и изявления на Съвета за сигурност, резолюции на Общото събрание, годишни доклади на генералния секретар за дейността на организацията и др.). Общонаучните методи – структурен, системен и логически се прилагат за изясняване на структурата и начина на функциониране на световната организация с цел очертаването на реалните възможности за успешно превантивно мироопазване на ООН през XXI век. В тази връзка следва да се подчертае, че анализирането на ролята на главните органи на ООН в качеството им на инструменти за предотвратяване на международни конфликти се осъществява на базата на нормативната уредба на техните мироопазващи функции, юридически закрепена в Устава на организацията. Значимостта на нормативния метод при формулирането на препоръки за възраждане на превантивната роля на ООН през XXI век се доказва от факта, че именно на базата на анализирането на Устава на ООН е направен опит за юридическото обосноваване на необходимостта от създаване на нова концепция за

превантивното мироопазване, предвиждаща съчетаването на превантивни и принудителни мерки и действия в съответствие с глави VI и VII на Устава.

Важното значение на приложения в дисертационния труд метод „case study” произтича от факта, че мироопазването се е развило като поредица от ад хок отговори на отделни конфликти и конкретни исторически проблеми и е един все още развиващ се инструмент, който се прилага при ситуации от най-различен характер и съответно трябва да се адаптира към изискванията на всяка една от тях. Следователно, определящ фактор за създаването и ефективността на мироопазващите операции на ООН не са теоретичните парадигми в тази област, а политическите и нормативните аргументи и задължения на държавите членки на Съвета за сигурност на ООН в сферата на поддържането на международния мир и сигурност.

В настоящото изследване са представени отделни случаи на традиционно и превантивно мироопазване с цел да се разкрие еволюцията и трансформацията на мироопазването и да се очертае преходът от традиционни към многоаспектни мироопазващи операции на ООН. Така например, в четвъртата глава се разглежда случаят Македония като пример за успешно превантивно мироопазване, при който са налице всички необходими условия за неговото ефективно реализиране на практика. В противовес на това, именно поради липсата на тези условия, случаят Руанда се разглежда като провал на превантивните усилия на международната общност, който предполага, че основното предизвикателство пред ООН не е разработването на нови теории за превенция на конфликти, а осигуряването на необходимите ресурси и убеждаването на постоянните държави членки на СС на ООН да приемат сигналите за ранно предупреждение сериозно и своевременно. С други думи, основната научна задача на дисертационния труд не се състои в създаването на нови теории за превенция на международните конфликти, а само в доразвиването и новото научно обосноваване на международноправните механизми за превантивно мироопазване с оглед на тяхната дългосрочна ефективност и успешно практическо реализиране в предконфликтни и следконфликтни периоди.

Чрез разглеждане на емпиричните казуси Афганистан, ДР Конго, Сомалия и Източен Тимор като типични следконфликтни ситуации през последното десетилетие, се разкрива засилващата се тенденция на все по-нарастващи партньорства на ООН с международни, регионални и други организации в областта на мироопазването и мироизграждането, които се представят в настоящото изследване като важни предпоставки за осъществяването на прехода от традиционно към превантивно мироопазване на световната организация през XXI век. В тази

връзка следва да се подчертае, че с оглед на фактическото доказване на основната изследователска теза емпиричните казуси Афганистан, ДР Конго, Сомалия, Либия и Сирия се разглеждат в контекста на обстановката такава, каквата е в края на първото и началото на второто десетилетие на ХХІ век, когато започват да се проявяват необходимите условия и предпоставки за осъществяването на прехода от традиционно към превантивно мироопазване на ООН.

Обект на изследване на дисертационния труд са многоаспектните мироопазващи операции на ООН, които биха могли да изиграят решаваща роля за възраждането на световната организация като ефективен мултилатерален инструмент за предотвратяване и разрешаване на международните конфликти през ХХІ век. В потвърждение на това твърдение е изявлението на генералния секретар на организацията Бан Ки-мун при откриване на заседанието на Съвета за сигурност на 21 януари 2013 г., в което се подчертава, че „Бурунди, Либерия, Сиера Леоне и Източен Тимор са доказали успеха на многоаспектния подход”, и че „никой друг международен инструмент не е бил толкова ефективен при комбиниране на усилията в области като политиката, сигурността, върховенството на закона и човешките права”. В тази връзка Бан Ки-мун отбелязва, че политическият ангажимент от страна на правителството и тясното сътрудничество между ООН и националната полиция беше от решаващо значение за успешното приключване на мисията на ООН в Източен Тимор през 2012 г. Същевременно той подчертава, че „в много други случаи липсата на политическа воля и траен ангажимент за реформи от страна на националните лидери са подкопавали напредъка”.

Преходът от традиционни към многоаспектни мироопазващи операции на ООН се изследва посредством задълбочен анализ на първични и вторични източници. Сред първите се нареждат официални документи на ООН, ЕС и НАТО, както и изказвания на официални представители на тези институции и страни. Вторичните източници, на които се основава изследването, са книги, академични статии, доклади от научни конференции, както и специализиран и масов периодичен печат.

5. Научни приноси на дисертационния труд

Самооценка на приносните моменти в дисертационния труд

1. Анализирани и систематизирани на съвременните предизвикателства пред ООН в предотвратяването на международните конфликти.
2. Дефиниране на ограниченията пред регулативните способности на ООН за предотвратяване на съвременните международни конфликти и сравнителен анализ на инструментите, с които разполага организацията за справяне с тях.
3. Авторът на настоящата докторска дисертация смята, че доминиращото схващане за същността и приложението на превантивното мироопазване е необходимо да се осъвремени, като се отчете въздействието на асиметричните международни конфликти върху поддържането на международния мир и сигурност, защото през последните години именно те поставиха под въпрос успешните практически резултати на ООН в областта на превантивната дипломация, независимо от постигнатия нормативен напредък в тази област не само на глобално ниво, но и на регионално равнище.
4. Извеждане на климатичните промени и други глобални проблеми като източници на съвременните международни конфликти с цел утвърждаването на политическото убеждение сред петте постоянни държави членки на СС на ООН, че традиционните мироопазващи подходи следва да отстъпят мястото на всеобхватна превантивна стратегия на световната организация през XXI век. Извеждането на значението на климатичните промени като важен източник на съвременните международни конфликти би спомогнало за включването на изключително важния екологичен компонент във всеобхватната превантивна стратегия на ООН през XXI век.
5. Правят се прогнози за осъществяването на преход от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на ООН през XXI век.
6. Определяне на необходимите условия и предпоставки за осъществяването на преход от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на ООН през XXI век.
7. Очертаване на приносите на ООН в областта на превантивната дипломация и подкрепата за мирните процеси в глобален мащаб като ясно свидетелство за това, че в края на първото и началото на второто десетилетие на двадесет и първи век започват не само да се разкриват, но и вече да се проявяват необходимите условия и предпоставки за

осъществяване на преход от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на световната организация.

6. Практическо значение на резултатите

Редица изследователи изхождат от тезата на Улрих Бек за световното рисково общество като подчертават, че в началото на ХХІ век станахме свидетели на осъществяването на радикален преход от *“гарантиране на сигурността (активна стратегия с главен фокус превенцията) към управление на рисковете (проактивна стратегия с главен фокус ранното сигнализиране)“*, който от своя страна налага и преходът от *“йерархична“* към *“мрежова“* организация с главен акцент върху нови теоретични модели и практически методи, базирани на *“меките“* аспекти на силата (*„твърдите силови аспекти на сигурността постепенно отстъпват място на меките, не-силови аспекти“*).⁹ Безспорно преодоляването на новите геополитически предизвикателства, предизвикани от нарастващия дефицит от прясна вода, отварянето на Арктика и глобалното затопляне, ще изисква безпрецедентни равнища на международно сътрудничество и на взаимни жертви, но по отношение на справянето с глобални проблеми като международния тероризъм и пиратството ще се наложи създаването на *„интелигентна“* стратегия, интегрираща *„меките“* и *„твърдите“* аспекти на силата.¹⁰

Важен принос за това би могло да има създаването на *нова концепция за `превантивно` мироопазване на ООН*, която да разкрива правнорегламентирани възможности за съчетаване на превантивните и принудителните мерки по глави VI и VII на Устава, имайки предвид необходимостта от съчетаване на гражданските и военните усилия на международната общност за справяне с многоизмерните, взаимосвързани и взаимно изострящи се глобални проблеми. В тази връзка от съществено значение е възникването на *глобално партньорство за развитие на ефективни колективни механизми за превантивно мироопазване*, като се поставя акцент върху хармонизирането на многоаспектните дейности на ООН, НАТО и ЕС в предотвратяването на международните конфликти. Определящото значение на постоянното структурно сътрудничество и партньорство между ООН, ЕС и НАТО произтича от факта, че ООН играе

⁹ Велкова, Л., Милина, В., Слатински, Н. и др. За еволюцията на понятието „сигурност“. – В: *Аспекти на сигурността*. Сборник. Дипломатически институт при министъра на външните работи на Република България. София, 2012, с. 35; 51.

¹⁰ Вж. Най, Джоузеф младши. Бъдещето на силата. Превод от английски: Грета Керемедчиева. Военно издателство, 2013, с. 238; 217; 41; 15-16. Вж. също Бжежински, Збигнев. Стратегическата визия. Америка и кризата на глобалната сила. София: Обсидиан, 2012, с. 164; 168; 14.

важна роля в мироопазването като същевременно предоставя особено важната легитимност в съвременните военни интервенции, а ЕС в качеството си на най-голям донор на финансови средства за развитие играе водеща роля в усилията за международно развитие и за справяне с климатичните промени, и НАТО с оглед на необходимостта от военни средства и капацитет за противодействие на изменението на климата и последиците от него.

7. Обем и структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 200 страници, като това не включва прилежащите съдържание и библиографски списък. Приложената библиография към труда съдържа общо 188 източника, от които 59 заглавия на български език и 129 заглавия на чужд език. В дисертационния труд са направени 452 бележки под линия.

В структурно отношение дисертацията се състои от 6 части – въведение, четири глави, разделени на раздели, съответно – части, и заключение.

II. Съдържание на дисертационния труд

Въведение

Дисертационният труд започва с представяне на предмета на темата и нейната актуалност; формулиране на тезата, която се доказва поетапно; определяне на изследователските цели и задачи; формулиране на изследователските въпроси и пояснение на методологията; очертаване на структурата.

Глава I. Съвременни предизвикателства пред ООН в предотвратяването на международните конфликти

1. Структурната трансформация на системата на международните отношения и новият облик на съвременния международен конфликт

1.1. `Еднополярност` или `мултиполярност` на структурата на системата на международните отношения

Разглеждането на структурната трансформация на системата на международните отношения има за цел да докаже, че изграждането на стабилна политическа структура на тази система („ООН е универсална по мащаб система на политическите отношения“¹¹) или по-конкретно, утвърждаването на „трайна и устойчива конфигурация на отношенията между водещите световни центрове на сила“¹² (петте постоянни държави членки на Съвета за сигурност на ООН), е изключително важно условие за осъществяването на преход от традиционно към превантивно мироопазване на ООН през XXI век. Тази цел определя една от основните задачи в тази глава, а именно да се разкрие отражението на нестабилната структура на международната система върху ефективността на международноправните механизми за превантивно мироопазване чрез проследяване начина на реагиране на държавите членки на Съвета за сигурност на ООН в случая Либия през пролетта на 2011 г., а впоследствие и по отношение на все още неовладяната сирийска криза.

¹¹ Стефанов, Георги. Теория на международните отношения. София: Сиела, 2004, с. 35.

¹² Пантев, Пламен. Международни преговори в областта на сигурността. София: Софи-Р, 2006, с. 9.

Както отбелязват Алекс Белами, Пол Уилямс и Стюарт Грифин, „разбирането на теорията и практиката на мироопазването хвърля значителна светлина върху важни тенденции и процеси в глобалната политика”¹³, в резултат на което допринася за по-доброто разбиране на състоянието на отношенията между глобалните центрове на сила на най-висшите структурни равнища на системата на международните отношения.

Потвърждение на тази теза е приемането на *Резолюция 1973 (2011г.)* на Съвета за сигурност на ООН за предприемане на „всички необходими мерки” за възпиране на насилието в Либия, която недвусмислено доказва твърдението на проф. Пламен Пантев и Велко Атанасов, че в действителност „САЩ, НАТО и ЕС съставляват ръководния полюс на световна сила и влияние”¹⁴. Сирийската криза обаче е доказателство за това, че тази концепция за еднополюсен свят започва да ерозира в резултат на очерталата се тенденция към многополюсен модел на света, в смисъла на придаването на все по-нарастваща тежест на Русия и Китай по отношение на тази криза.

В резултат на гореизложения анализ се подразбира, че водещите световни центрове на сила на най-висшите структурни равнища на системата на международните отношения са петте постоянни държави членки на Съвета за сигурност на ООН – САЩ, Великобритания, Франция, Русия и Китай. В това си качество те се явяват основните движещи сили на структурната трансформация на международната система, защото от тяхната политическа воля зависи удовлетворението на новите регулативни потребности пред системата на международните отношения, а именно „трансформирането“ на новите регулативни (управленски) изисквания в подходящи международноправни норми. Нещо повече, от постигането на политически консенсус между тях зависи своевременното практическо прилагане на заложения в Устава на организацията международноправен механизъм за превантивно мироопазване с цел поддържането на международния мир и сигурност (вж. чл. 24, ал. 1 на Устава). В този смисъл е необходимо да се подчертае, че ефективността на световната система за колективна сигурност – ООН е в пряка зависимост от стабилизирането на отношенията между петте постоянни държави членки на Съвета за сигурност на ООН. Явното несъответствие между теорията и практиката на превантивното мироопазване в случая с все още неовладяната сирийска криза е доказателство за продължаващата нестабилност на структурата на системата на международните отношения.

¹³ Bellamy, Alex J., Williams, Paul, Griffin, Stuart. *Understanding Peacekeeping*. UK: Polity Press, 2004, p. 1.

¹⁴ Pantev, Plamen, Atanasoff, Velko. *Rehabilitation and multi-stakeholder partnerships on security in post-conflict situations: the case of Afghanistan and the consequences for the European Union*. Sofia: St. Kliment Ohridski University Press, 2010, p. 17.

1.2. Асиметрични международни конфликти и тероризмът в началото на XXI век

В литературата по въпроса за новия облик на съвременния конфликт се използват различни определения като например: „международен конфликт, имащ и вътрешни измерения“ и „вътрешен социалнополитически конфликт, имащ и външни измерения“¹⁵, „интернационализирани граждански войни – комбинация от граждански и междудържавни конфликти“¹⁶ и т. н. В дисертационния труд се възприема за отправна точка разбирането на проф. Георги Стефанов за новия тип международни конфликти, които той определя като асиметрични, тъй като се променя качеството на страните в конфронтационните отношения – изтъква се ролята на държавни и неправителствени субекти на международни отношения.¹⁷ Следователно, ако приемем за класификационен критерий качеството на страните в съвременните конфликти, би могло да се приеме, че най-важната характеристика на тези конфликти е, че във всички тях се наблюдава сблъсък между държавни сили и действащи в международен мащаб недържавни въоръжени групировки.¹⁸ Така например ръководените от НАТО Международни сили за поддържане на сигурността в Афганистан (ИСАФ) се конфронтират с талибаните; в Ирак се наблюдават военни сблъсъци между правителствените сили (а доскоро и силите на САЩ и на коалицията) и недържавни въоръжени групировки. Както е известно, Израел също води военни действия с подобни недържавни субекти на международни отношения, както с шиитската групировка „Хизбула“ от Ливан, така и с терористичната организация „Хамас“ от Палестина. Като се обръща внимание и на факта, че „на равнището на локални и регионални конфликтни възли на противоречие терористичните мрежи съумяват да се намесват и оказват въздействие“¹⁹, става ясно, че международната общност се изправя пред опасна форма на асиметричен международен въоръжен конфликт, която поради своята мащабност се превръща в глобален проблем – международния тероризъм („касае се за

¹⁵ Атанас Гочев достига до извода, че „новите конфликти са предизвикани както от външни фактори, така и от проблемите на вътрешното развитие“. Вж. **Гочев**, Атанас. Конфликтът: теории и подходи за разрешаване. София: Албатрос, 2011, с. 18-24.

¹⁶ Вж. **Diehl**, Paul F., **Druckman**, Daniel. Evaluating Peace Operations. USA: Lynne Rienner Publishers, 2010, pp. 139-140.

¹⁷ **Стефанов**, Георги. (2004), Пос. съч., с. 490; 500-501. Вж. също: Стефанов, Г. Теория на международната сигурност. София: Сиела, 2005, с. 166;

¹⁸ Виж повече информация относно основните характеристики на „новите конфликти“, в: *Рамоне, Игнасио*. Геополитическите предизвикателства в съвременния свят. – В: *Монд дипломатик*, 6 юни 2007. [прегледан 23.04.2010]. <http://bg.mondediplo.com/article113.html>

¹⁹ Както отбелязва проф. Пламен Пантев: „Примерите с Близкия изток, Чечня, Ирак и Афганистан са показателни. Етносепаратистките тенденции в отделни региони са питателна среда за тероризма, както и последният може да предизвика ескалация на конфликтните процеси.“ – Цит. по: **Пантев**, Пламен. Международни преговори в областта на сигурността. София: Софи-Р, 2006, с. 200.

явление в международните отношения, което е разчупило националните рамки, което се развива и което трудно ще бъде спряно”).²⁰

Въз основа на теоретичните изследвания на проф. Георги Стефанов в областта на международните конфликти и възприетите от него определения за тях²¹, би могло да се предложи следното определение за асиметричен международен въоръжен конфликт: този нов тип международен въоръжен конфликт е ситуация, при която едната или двете страни в качеството си на субекти на международни отношения (страните са държавни и недържавни международни актьори) са пристъпили към принудителни военни действия, пряко насочени към едностранно решаване в своя полза на противоречието на интереси, залегнало в основата на тяхното конфликтно международно поведение, и се опитват да заставят другата страна да приеме условия, които те считат за уместни.

В настоящата част от изследването се определя като най-важно съвременно предизвикателство пред ООН при справянето с асиметричните международни конфликти, изграждането на ефикасни международноправни механизми в рамките на глобална система за опазването на мира, за справяне с три съществени проблема: *разпространението на оръжия за масово унищожение*, като се имат предвид не само ядрени оръжия, но също така химически и биологически; *мрежа от международни терористични групировки*, които се стремят към използване на тези оръжия, както и *провалените държави* и „*престъпните*” *държави*, които са се превърнали в глобален проблем с огромно значение за международния мир и сигурност, преди всичко поради опасността международните терористични групировки да се сдобият с оръжия за масово унищожение.

2. Климатичните промени и други глобални проблеми като източници на съвременните международни конфликти

Международната общност е изправена пред цяла поредица от глобални проблеми, които не само ограничават възможностите за постигането на Целите на хилядолетието за развитие, но и създават опасност от заличаване на досегашните постижения в области като развитие и сигурност. По този начин те създават и непосредствени заплахи за международния мир и сигурност, тъй като е всеизвестно, че не може да има траен мир без устойчиво развитие и изкореняване на бедността. Нещо повече, неотложните за решаване глобални проблеми като опасността от планетарна екологична катастрофа и вероятността от терористичен акт с атомна

²⁰ Стефанов, Г. (2005), Пос. съч., с. 166; 169;175; 216-221. Вж. също: Стефанов, Георги. (2004), Пос. съч., с. 500-501.

²¹ Стефанов, Георги. (2004), Пос. съч., с. 484-488. Вж. също: Стефанов, Г. (2005), Пос. съч., с. 217.

бомба могат да поставят под въпрос оцеляването на човешката цивилизация, поради което обективно налагат търсенето и приемането на неизбежно сътрудничество между водещите световни центрове на сила от една страна, а от друга създават обективни предпоставки за осъществяването на преход от *традиционно* към *превантивно* мироопазване на Организацията на обединените нации през XXI в. като единствения универсален многостранен форум за тяхното решаване.

Множеството взаимосвързани и взаимно изострящи се глобални проблеми и предизвикателства пред ООН в предотвратяването на съвременните международни конфликти извеждат на преден план неотложната необходимост от създаването на *„всеобхватен, съгласуван и интегриран подход към поддържането на международния мир и сигурност“*, чийто по-нататъшен напредък се насърчава в единодушно приетата от Съвета за сигурност на световната организация *резолюция 2086 (2013)*²². В тази връзка следва да се подчертае, че в редица изявления и резолюции на Съвета за сигурност се придава все по-нарастващо значение на *“многоаспектния подход“* към мироопазването на ООН и създаването на *“всеобхватна стратегия за предотвратяване на конфликтите“*, в които обаче не е включен изключително важният екологичен компонент.²³ Всъщност, ако решаването на екологичните проблеми (международноправната защита на околната среда, рационалното използване и ефективно управление на природните ресурси) не бъде включено във всеобхватната стратегия на ООН за предотвратяване на съвременните международни конфликти, съществува голяма вероятност тя да бъде провалена от климатичните промени, тъй като те водят до влошаване на всички останали заплахи за международния мир и сигурност.

2.1. Климатичните промени – заплаха за международния мир и сигурност

Изменението на климата не е пряка причина за конфликтите по света, но повишава опасността от възникване на международни конфликти за ресурси, тъй като води до нарушаване

²² **UN Security Council Resolution 2086 (2013)**. United Nations Peacekeeping Operations. Security Council 6903rd Meeting. New York: UN, 21 January 2013, p. 1. [прегледан 22.01.2013]. [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2086\(2013\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2086(2013))

²³ Вж.: The United Nations. **Statement by the President of the Security Council**. Security Council 6621st meeting on the “Maintenance of international peace and security”. United Nations Document: S/PRST/2011/18. New York: UN, 22 September 2011, p. 2. [прегледан 10 октомври 2011]. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/PRST/2011/18; **Security Council 6903rd Meeting**. Security Council Endorses Importance of ‘Multidimensional’ Approach to Peacekeeping Aimed at Facilitating Peacebuilding, Preventing Relapse into Conflict. Security Council Resolution 2086 (2013) Adopted Unanimously, as Nearly 60 Speakers Take Floor. Security Council Document: 10888. Department of Public Information: News and Media Division. New York: UN, 21 January 2013. [прегледан 22.01.2013]. <http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc10888.doc.htm>; Вж. също: “Security Council strongly endorses ‘multidimensional approach’ to UN peacekeeping”. – В: *UN News Centre*, 21 January 2013. [прегледан 22.01.2013]. <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=43970&Cr=peacekeeping&Cr1=>

на деликатния баланс между социалните и екологичните системи по начин, който подкопава сигурността и икономическия просперитет в глобален мащаб.²⁴

Всъщност изменението на климата следва да се възприема като заплаха за международния мир и сигурност, но същевременно би могло да се предвиди, че последиците от климатичните промени ще се превърнат не само в основни национални и глобални проблеми на XXI век, но също така и в “положителна движеща сила за подобряване и реформиране на глобалното управление”²⁵. Подобно твърдение поддържа Юрген Шефран: *„Въпреки че климатичните заплахи могат да бъдат потенциални двигатели на конфликти в международната система, те биха могли също така да засилят необходимостта от по-голямо международно сътрудничество за решаване на проблема. Предотвратяването на климатичната заплаха се възприема от мнозина като уникална възможност за международната общност да се справя с конфликтите и да се насочи към кооперативна глобална сигурност срещу общите заплахи”*.²⁶ На тази основа би могло да се предвиди успешното изграждане и функциониране на глобална система за опазването на мира, която ще се основава на международноправни механизми за превантивно мироопазване, предоставящи възможности за решаване на проблемите на глобалната екологична деградация. Въсъщност тези прогнози не звучат прекалено идеалистично, ако си припомним относително ефикасното изпълнение на договори като Протокола от Монреал и Конвенцията от Монтего Бей (успешната операция “Аталанта“ в рамките на конвенцията), които доказаха, че е възможно да се установи *„глобален и относително ефикасен механизъм, за да се осигури опазването на световно публично благо“*.²⁷

2.2. Суровинният и енергиен проблем като източник на съвременните международни конфликти за ресурси

Поради очертаващия се недостиг на питейна вода и енергия, все по-често ще ставаме свидетели на засилване на конкуренцията за контрол върху тези ресурси. Така например достъпът до вода и енергия са от основно значение за нарастващия конфликт между Южен

²⁴ Вж. по-подробна информация в изследванията на: **Кантън**, Джеймс. В дълбините на бъдещето. София: Изток-Запад, 2010, с. 210; 212; **Scheffran**, Jürgen. The Gathering Storm: Is Climate Change a Security Threat? – In: *Security Index*. The journal of the Center for Policy Studies (PIR Center), Russia, Spring 2009, Vol. 15, No. 2(87), p. 22. [прегледан 30.08.2012]. <http://acdis.illinois.edu/assets/docs/445/TheGatheringStormIsClimateChangeaThreattoSecurity.pdf>

²⁵ **Европейска комисия**. Изменение на климата и международна сигурност. Доклад от Комисията и генералния секретар/върховен представител до Европейския съвет (7249/08). Брюксел, 3 март 2008. с. 11. [прегледан 30.08.2012]. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/bg/08/st07/st07249.bg08.pdf>

²⁶ Вж. **Scheffran**, Jürgen (2009), op. cit., p. 21.

²⁷ **Атали**, Жак. Кой ще управлява света утре? Превод от френски: Мария Петрикова. София: Рива, 2013, с. 274; 206-209.

Судан и Судан и подхранват нестабилността в цяла Африка, Близкия изток и извън тях. Нещо повече, постепенното топене на арктическите ледове може да доведе до международно съперничество между петте арктически държави (САЩ, Канада, Русия, Норвегия и Дания) за контрол над арктическите богатства от петрол, газ и метали.²⁸ Следователно, като се отчита и взаимовръзката между демографската динамика, експлоатацията на околната среда и климатичните промени, на преден план излиза необходимостта от създаването на нов Съвет за икономическа и екологична сигурност на ООН като обединителна рамка на глобалното управление в икономическата, екологичната и социалната сфера, който трябва да насърчава ефективното използване и разпределението на все по-оскъдните основни природни ресурси за постигането на дългосрочни стратегии за предотвратяване на конфликти.²⁹

2.3. Бедността – благоприятна среда за възникване на международни конфликти

Важен източник на съвременните международни конфликти е разширяващата се пропаст между развитите и развиващите се страни. В настоящата част на дисертационния труд са разгледани връзките между *бедността и климатичните промени*, както и тези между *бедността и международния тероризъм*.

2.4. Международният тероризъм и разпространението на оръжия за масово унищожение

Успешното практическо приложение на всеобхватната превантивна стратегия на ООН през XXI век ще бъде провалено, ако не се открият и подходящи индивидуални и колективни мерки за борба с международния тероризъм и за предотвратяване на опасността международни терористични групировки да се сдобият с оръжия за масово унищожение. Както вече беше споменато в параграф 2, т. 1 от настоящата глава Организацията на обединените нации е изправена пред *опасна форма на асиметричен международен въоръжен конфликт*, която поради своята мащабност се превръща в *глобален проблем – международния тероризъм*.

През последните години асиметричните международни конфликти поставиха под въпрос успешните практически резултати на Организацията на обединените нации в областта на превантивната дипломация, независимо от постигнатия нормативен напредък в тази област не

²⁸ Бжежински, Збигнев. (2012). Пос. съч., с. 165-167.

²⁹ За повече информация относно предложението за създаване на нов „Съвет за икономическа и социална сигурност“ на ООН, който „дори би могъл да се нарича Икономически и екологичен съвет“ вж.: Дервиш, Кемал, Йозер, Серен. По-добрата глобализация: легитимност, управление и реформи. прев. от англ. Тинко Трифонов, Росица Панайотова. София: Кръгзор, 2007, с. 90-91.

само на глобално ниво, но и на регионално равнище.³⁰ Нещо повече, международният тероризъм създава вече реални опасности от заличаване на досегашните постижения на ООН в областта на многоаспектното мироопазване и мироизграждането, което дава основание да се твърди, че той може да изиграе решаваща роля за утвърждаването на политическото убеждение сред петте постоянни държави членки на СС на ООН, че традиционните мироопазващи подходи следва да отстъпят мястото на нова по-широкообхватна концепция за превантивно мироопазване, предвиждаща правнорегламентирани възможности за едновременно прилагане на „твърдите“ силови и „меките“ несилови мерки за предотвратяване на конфликтите в предконфликтни и следконфликтни ситуации.³¹

2.5. Пиратството – „универсално престъпление” от глобално значение

Разглеждането на този овладян до известна степен глобален проблем има особено важно значение с оглед разкриването на успешно приложената всеобхватна международна стратегия по отношение на Сомалия, която изигра значителна роля в резкия спад на пиратските нападения край бреговете на Сомалия (от 99 атаки през първите девет месеца на 2012 г. до 17 атаки през същия период на 2013 г.).

3.Ограниченията пред регулативните способности на ООН след края на „студената война“ и променящата се роля на световната организация в съвременния свят

3.1. Нови регулативни потребности пред системата на международните отношения след края на „студената война“ и ограниченията на световната организация да ги удовлетвори

През последните две десетилетия ставаме свидетели на увеличаването на значението на вътрешнодържавните конфликти, основаващи се на етническо-революционни и терористични действия поради „провала на държавността и съчетаването ѝ с различни форми на

³⁰ Вж. повече информация относно постигнатите нормативни резултати в областта на превантивната дипломация, която става все по-активна в различните региона на света, в: **Ban Ki-moon**. Report of the UN Secretary-General. Preventive diplomacy: Delivering results. UN SC Doc.: S/2011/552. New York: UN, 26 August 2011, pp. 2-3. [прегледан 10.09.2011]. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2011/552

³¹ В дисертационния труд се формулира препоръка за създаването на нова концепция за превантивното мироопазване на ООН на основата на идеята на Амитай Ециони за хармонизирането на двете ООН чрез комбинацията от „мека сила” на ООН с „твърда сила“, както и във връзка с предложената от Джоузеф Най „интелигентна“ стратегия, интегрираща „меките“ и „твърдите“ аспекти на силата. Вж.: **Най**, Джоузеф младши. Бъдещето на силата. Превод от английски: Грета Керемедчиева. Военно издателство, 2013, с. 238; 217; 41; 15-16; **Etzioni**, Amitai. The reconciliation of the “two” UNs. – В: *Detlev*, Wolter. A United Nations for the 21st Century: From Reaction to Prevention (Towards an Effective and Efficient International Regime for Conflict Prevention and Peacebuilding). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2007, pp. 17-19.

трансгранична престъпност и тероризъм“.³² В теоретичен план се изтъква значението на справянето с вътрешнодържавните конфликти за предотвратяването именно на международните конфликти, тъй като първите се разглеждат като заплаха за регионалната и глобална сигурност. Общоприето е, че вътрешнодържавните конфликти лесно прерастват в регионални и международни кризи не само поради тяхната „интернационализация“, породена от намесата и влиянието на външни сили, но и поради факта, че глобалните информационни и комуникационни технологии допринасят за „глобализацията на локалния конфликт“. Нещо повече, в повечето случаи е по-уместно да се говори за асиметрични международни конфликти, прикрити зад фасадата на вътрешнодържавните конфликти не само поради нарасналата политическа роля и военна намеса на действащите в международен мащаб недържавни въоръжени структури, но и вследствие на реалните последици от климатичните промени. Всички тези нови фактори, нарушаващи стабилността на вътрешните и международните социални системи, а именно – международният тероризъм, трансграничната организирана престъпност, климатичните промени, заплахата от разпространението на оръжия за масово унищожение (ядрени оръжия в ръцете на терористични организации като Ал-Кайда) и други, допринасят за преодоляване на традиционното разграничение между националното, регионалното и международното равнище на сигурността, което от своя страна създава необходимите условия за възникване на глобално партньорство за развитие на международноправни механизми за превантивно мироопазване. Добре известно е обаче, че на преден план продължава да се изтъква като най-важно ограничение пред регулативните способности на ООН – липсата на политически консенсус между постоянните членове на Съвета за сигурност относно ролята на превантивното мироопазване в глобалната политика, независимо от факта, че процесите на глобализация променят дебата в полза на „пост-Вестфалската“ концепция за мироопазване.

Сирийската криза е отражение на продължаващата борба³³ между привържениците на „*Вестфалската концепция за мироопазване*“ (Русия, Китай и независимите държави от Третия свят) и поддръжниците на „*пост-Вестфалската концепция за мироопазване*“ (западните държави, особено САЩ, Великобритания, Франция и Канада). И двете концепции подкрепят идеите за либералния мир, но във всяка от тях се застъпва различно разбиране относно това, какво точно включва тезата за либерално-демократичния мир. Привържениците на

³² Гочев, Атанас. (2011) Пос. съч., с. 7-8.

³³ Вж. по-подробна информация за този дебат в изследването на: **Bellamy**, Alex J., Williams, Paul, Griffin, Stuart. Understanding Peacekeeping. UK: Polity Press, 2004, pp. 1-3; 11; 271.

„Вестфалската концепция за мироопазване” считат, че ролята на мироопазването в глобалната политика трябва да бъде ограничавана до осигуряване на мирно разрешаване на спорове между държавите, като подчертават, че политическата организация на обществата в рамките на държавите не трябва да ангажира миротворците, позовавайки се на Вестфалските норми на национален суверенитет и ненамеса. Както отбелязват Алекс Белами, Пол Уилямс и Стюарт Грифин, този подход към мироопазването е най-тясно свързан с *“традиционното мироопазване”*. В противовес на това, поддръжниците на *“пост-Вестфалската концепция за мироопазване”* твърдят, че ролята на *“пост-Вестфалските”* мироопазващи операции не трябва да бъде ограничавана до поддържането на ред между държавите, но и да обхваща постигането на мир и сигурност в рамките на държавите чрез създаването на либерални демократични общества и политики, като по този начин намаляват вероятността от конфликт както между държавите, така и в рамките на държавността.³⁴ Следователно *„пост-Вестфалската концепция за мироопазване”* отразява най-точно реалностите на съвременните международни отношения, тъй като заплахите за международния мир и сигурност вече не се ограничават само до актове на агресия между държавите, но също така могат да възникват и в резултат на въоръжени конфликти и нелиберално управление в рамките на държавите. В дисертационния труд именно този подход към мироопазването е свързан с концепцията за *“превантивно мироопазване”*.

Мобилизацията и изграждането на глобално партньорство за превантивно мироопазване би могло да се разглежда като нова регулативна потребност пред системата на международните отношения в периода след края на „студената война“, имайки предвид не само постигането на сътрудничество между множество актьори от системата на световната организация, но и разширяващите се партньорства на ООН с международни, регионални и други организации – особено с НАТО и ЕС. В тази връзка се акцентира върху това, че именно на основата на това партньорство като важна предпоставка за успешна превантивна мироопазваща дейност на световната организация, е възможно да се изгради всеобхватна превантивна стратегия на ООН през XXI век. Идеята за изграждане на глобално партньорство за превантивно мироопазване обаче ще бъде реализирана трудно на практика най-вече поради отсъствието на политическа воля на постоянните държави членки на Съвета за сигурност за *“трансформиране”* на новите регулативни потребности пред системата на международните отношения в подходящи международноправни норми, което от своя страна допринася за ограничената роля на организацията в рискови зони. Въпреки това, може да се твърди, че теоретическите и

³⁴ Вж. по-подробна информация за двете концепции за мироопазване в изследването на: Bellamy, Alex J., Williams, Paul, Griffin, Stuart. (2004), op. cit., pp. 1-3; 11; 271.

практическите възможности за преодоляването на тази слабост на превантивния механизъм на ООН ще започнат да нарастват в очертаващия се през XXI в. нов контекст на все по-осезаеми отрицателни последици от взаимно изострящите се глобални проблеми, които ще служат като важен стимул за преодоляване на политическите и икономическите различия между водещите световни центрове на сила в съвременния свят.

3.2. Опитите на ООН да се приспособи към променящата се регулативна среда

В съвременния свят на неотложни за решаване глобални проблеми и предизвикателства ООН не разполага с постоянна армия и „твърда сила“³⁵, необходими за един ефективно функциониращ превантивен механизъм. Както отбелязва Амитай Ециони, „често пренебрегван е фактът, че „меката сила“ често изисква „твърда сила“: ООН често действа като ключов легитиматор, но не разполага с твърда сила и не може да я управлява, която е необходима, за да се подкрепят нейните резолюции и декларации“. С основание той подчертава, че всъщност, ако САЩ (в Хаити, Сомалия и Либерия), Франция (в Кот д'Ивоар), НАТО (в Косово) или Австралия (в Източен Тимор) не бяха предоставили военна сила, резолюциите на ООН нямаше да бъдат ефективно прилагани.³⁶

Следователно, би могло да се достигне до извода, че за да станем свидетели на своевременна и ефективна превантивна дейност на ООН в сферата на вътрешнодържавните конфликти през XXI в., следва да бъде създадена *нова концепция за превантивно мироопазване*, която да разкрива правнорегламентирани възможности за едновременно прилагане на превантивните мерки по глава VI на Устава на ООН и принудителните мерки по глава VII на Устава на световната организация.³⁷ Само в резултат на изработването на такава концепция, ще бъде възможно да се даде отговор на основния изследователски въпрос: По какъв начин би могло да се осъществи хармонизирането на двете ООН с цел улесняването на прехода от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на световната организация през XXI век?

³⁵ В настоящото изследване `твърдата сила` се определя като способност за прилагане на принудителните мерки по глава VII на Устава на ООН, а `меката сила` в смисъл на предприемането на превантивните мерки по глава VI на Устава.

³⁶ Etzioni, Amitai. The reconciliation of the “two” UNs. – В: Wolter, Detlev. A United Nations for the 21st Century: From Reaction to Prevention (Towards an Effective and Efficient International Regime for Conflict Prevention and Peacebuilding). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2007, pp. 18-19.

³⁷ В дисертационния труд се поддържа идеята на Амитай Етциони относно начина за хармонизирането на двете ООН (едната ООН – каквато трябва да бъде, а другата ООН – каквато е в действителност), а именно чрез комбинацията от „мека сила“ на ООН с твърда сила, което ще ни позволи да се приближим към онази ООН - каквато трябва да бъде по замисъла на Устава. Вж.: Etzioni, Amitai. op. cit., както е цитиран от: Detlev, Wolter. (2007), op. cit., p. 19.

Конкретен пример за успешното практическо приложение на тази идея са предприетите в рамките на резолюция 1975 на Съвета за сигурност на ООН военни операции на Франция и ООН в Абиджан по неутрализиране на тежкото въоръжение, използвано срещу цивилни граждани и служители на ООН от силите на загубилия изборите през декември 2010 г. бивш президент на Кот д'Ивоар Лоран Гбагбо.

Действията на международната общност в Либия в съответствие с одобрените от Съвета за сигурност на ООН Резолюция 1970 от 26 февруари 2011г. и Резолюция³⁸ 1973 от 17 март 2011г., в които се застъпва принципът „отговорност за защита“, представляват огромна стъпка напред в усилията за развитието на един ефективен международноправен механизъм за справяне с вътрешнодържавните конфликти и мироизграждане.

3.3. Променящата се роля на световната организация в съвременния свят

През първото десетилетие на XXI век насърчаването на върховенството на закона се очертава като „основна функция на мироопазването“, при изпълнението на която мироопазващите мисии са упълномощавани да извършват реформи в секторите сигурност и правосъдие. „Всяка оторизирана с мандат на ООН мироопазваща операция, разгръщана от 2001г. насам, е упълномощавана да подкрепя, ако не и директно да провежда такива реформи, независимо дали става въпрос за това да се разшири държавната власт, да се санкционират злоупотребяващите служби за сигурност или да се възстанови отново реда и законността“.³⁹

В дисертационния труд се поддържа твърдението, че мироопазващите операции могат успешно да допринесат за утвърждаване върховенството на закона при условие, че се изгради всеобща стратегия за многоаспектно мироопазване и мироизграждане като гаранция за преодоляване на разпокъсаността на усилията на световната организация в областта на сигурността, превенцията на конфликти, разоръжаването и развитието.

През последните години ставаме свидетели на въздействието, което започват да имат „специалните политически мисии“ върху концептуалните и институционални ограничения в

³⁸ С приемането на Резолюция 1973, Съветът за сигурност на ООН одобри “забранена за полети зона” над Либия и разреши предприемането на “всяки необходими мерки” за защита на цивилното население в Либийската Арабска Джамахирия. Виж: **UN Security Council Resolution 1973 (2011)**. Security Council 6498th meeting. New York: UN, 17 March 2011, p. 3, paragraphs 4; 6. [прегледан 18.10.2012]. [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011))

³⁹ В тази част на дисертационното изследване дискурсът в рамките на ООН относно първостепенното значение на утвърждаването на върховенството на закона, включително чрез провеждането на реформи в секторите сигурност и правосъдие в рамките на следконфликтните ситуации, е представен по анализа на: **Sherman, Jake, Tortolani, Benjamin, Parker, J. Nealin.** “Building the Rule of Law: Security and Justice Sector Reform in Peace Operations”. – В: *Annual Review of Global Peace Operations 2010*. A Project of the Center on International Cooperation. USA: Lynne Rienner Publishers, 2010, pp. 12-21.

рамките на мироопазващите операции на ООН. Всъщност, като се обръща специално внимание на политическите подходи за справяне с конфликтите, които имат за цел намирането на политическо решение на конфликтното противоречие на интересите на две страни, би могло да се приеме извода, че подобряването на концептуалните и оперативни връзки между специалните политически мисии, мироопазващите операции и новите интегрирани мисии по изграждането на мира може да се разглежда като важна предпоставка за осъществяването на надежден и ефективен преход от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на ООН през XXI в.

Глава II. Сравнителен анализ на инструментите на ООН за предотвратяване на международните конфликти

1. Превантивната дипломация на ООН в съвременния свят и сравнителен анализ на инструментите

В настоящата част от изследването се изтъкват приносите на ООН в областта на превантивната дипломация и подкрепата за мирните процеси като важно свидетелство за това, че в края на първото и началото на второто десетилетие на двадесет и първи век започват не само да се разкриват, но и вече да се проявяват необходимите условия и предпоставки за осъществяване на преход от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на световната организация през XXI

1.1. Превенция на международните конфликти съгласно Устава на ООН

Превенцията на международните конфликти е ясно заложена в преамбюла и в чл. 1 на Устава на ООН, в които се подчертава нейното централно значение за поддържането на международния мир и сигурност. Основната концепция, заложена в преамбюла на Устава очертава организацията като световна система за колективна сигурност, предназначена да избави човечеството от бедствията на войната. Основният акцент в дейността на тази система е поставен върху превенцията на международните конфликти, тъй като в преамбюла се предвижда както създаването на принципи и методи, които ще гарантират, че „*въоръжена сила не ще се използва освен в общ интерес*”, така и постигането на световен икономически и социален напредък, при който ще се поддържа справедливостта и ще се зачитат основните права на човека при по-голяма свобода, което би могло да се разглежда като основна цел на дългосрочна световна стратегия за предотвратяване на международните конфликти.

1.2. Концепцията за превантивно мироопазване и ролята на инициативите “Алианс на цивилизациите” и “Общност на демокрациите”

През последните десетилетия има само три случая на превантивно мироопазване на ООН, имайки предвид предконфликтна превантивна дейност на ООН с цел предотвратяване и отстраняване на заплахите за мира и сигурността („проактивна“ превенция). Във всички останали емпирични казуси станахме свидетели на „реактивна“ превенция – следконфликтна превантивна дейност на ООН в *справянето* с международните конфликти чрез дейността на интегрираните мисии за изграждане на мира и новото поколение многоаспектни мироопазващи операции. В този контекст следва да се подчертае отклоняването на изследователското внимание от същинската превантивна дейност на ООН в предконфликтни ситуации, така както е формулирана в чл. 1, ал. 1 на Устава на организацията, в смисъла на предотвратяването на избухването на конфликт, а не на справянето с наличието на вече съществуващ конфликт – именно в това се състои същността на превантивното мироопазване. Основната цел на ООН, която е и основна цел на превантивното мироопазване, се състои в това да предотвратява и отстранява заплахите за мира, т. е. да бъде действена в предконфликтни ситуации, а не реагираща организация в конфликтни и следконфликтни ситуации. В този смисъл е необходимо да се прави разграничение между превантивната дипломация и превантивното мироопазване, тъй като съобразно еволюиращата концепция за превантивна дипломация би могло да се очертае нейното приложение във всички фази на конфликтния цикъл – предконфликтни, конфликтни и следконфликтни ситуации, докато основната цел на превантивното мироопазване е „проактивното“, изпреварващото действие за предотвратяване на прерастването на международни спорове и кризи във въоръжени конфликти, т. е. в рамките на предконфликтните ситуации. От съществено значение е акцентът да бъде поставен върху предконфликтната превантивна дейност на ООН (превантивното мироопазване), която ще придобива все по-нарастващо значение през XXI век с оглед на неотложната необходимост от своевременно и ефективно справяне с глобалните проблеми и предизвикателства.

С оглед на обективно налагащата се необходимост от приложението на превантивното мироопазване в нови области като предотвратяване на геноцид и тероризъм с цел своевременното практическо изпълнение на „международната отговорност за защита“, се налага изработването на нова концепция за превантивното мироопазване, която да разкрива

възможности за съчетаване и едновременно прилагане на превантивните мерки по глава VI на Устава на ООН и принудителните мерки по глава VII на Устава на световната организация. В тази връзка следва да се изтъкне важното значение на *новите инициативи „Алианс на цивилизациите”* и *„Общност на демокрациите”* като инструменти на превантивната дипломатия за насърчаване на културата на мира, която ще допринесе за предотвратяването на конфликти.

2. Роля на главните органи на ООН в качеството им на инструменти за предотвратяване на международните конфликти

Успехът на всеобхватната превантивна стратегия на ООН през XXI век (детайлно разгледана в раздел 2 на глава първа) зависи преди всичко от сътрудничеството и ефективното взаимодействие между главните органи на организацията – Съветът за сигурност, Общото събрание, Генералният секретар, Международният съд и Икономическият и социален съвет, макар че в предотвратяването на международните конфликти участие взема цялата система на световната организация. В този раздел на настоящата глава се анализира ролята на главните органи на ООН за предотвратяване на международните конфликти с цел да се докаже, че всеки един от тях има своето значение за успешното функциониране на международноправните механизми за превантивно мироопазване, като същевременно се подчертава, че техните функции взаимно се допълват и обезпечават. Разглежда се централното място на Съвета за сигурност в глобалната архитектура на международното мироопазване. Изследва се връзката между своевременното изпълнение на мироопазващите функции на главните органи на ООН и постигането на целите на организацията, както са формулирани в преамбюла и в чл. 1 на Устава.

2. Реформата на ООН и съвместната ѝ дейност с международни, регионални и други организации по мироопазване

2.1. Разширяващите се партньорства на ООН с международни, регионални и други организации – важна предпоставка за прехода към превантивно мироопазване през XXI в.

През последните години ставаме свидетели на все по-активна превантивна дипломатия, осъществявана от системата на Обединените нации в сътрудничество с международни, регионални и други организации, в резултат на което се забелязва известен напредък в усилията на световната организация да подобри своя капацитет за реагиране при кризи и за справяне с

въоръжени конфликти, както и за изграждане на устойчив мир в следконфликтни ситуации. Реални предпоставки за този напредък, който би улеснил осъществяването на преход от традиционно към превантивно мироопазване на ООН през XXI в., са постигнатите нормативни резултати в областта на превантивната дипломация не само на глобално ниво, но и на регионално равнище в Африка, Азия, Европа и Америка.⁴⁰

Разширяването на мироопазващите партньорства между ООН и регионалните организации се усложнява поради бюрократични, финансови и политически въпроси, но както отбелязва Йоахим Купс, „партньорствата между ООН и регионалните организации в областта на мироопазването са усъвършенствани значително както на оперативно, така и на институционално равнище”.⁴¹ Ричард Гоуен анализира постигнатия напредък по отношение на институционалните връзки, като подчертава създаването на ново Бюро за връзка на Департамента на ООН за мироопазващи операции в Брюксел, създаването на обединена оперативна група ООН–Африкански съюз по въпросите на мира и сигурността, както и назначаването на цивилен офицер на НАТО за връзка в централата на ООН. Безспорно обаче най-голям напредък сред разширяващите се партньорства на ООН с регионалните организации в областта на мироопазването и мироизграждането се отчита по отношение на институционализираното сътрудничество между ООН и Африканския съюз на най-високо равнище, имайки предвид факта, че Съветът за мир и сигурност на АС е „единственият регионален политически орган, който провежда редовни заседания с членовете на Съвета за сигурност на ООН”, а освен това „няма индикация, че някой от другите регионални органи, като например Европейският съвет или Северноатлантическият съвет имат някакъв интерес в провеждането на заседания директно със Съвета за сигурност”.⁴² Към настоящия момент, „регионални организации, участващи в мироопазващи операции с мандат на Съвета за сигурност на ООН, включват НАТО и Европейският съюз (ЕС) в Косово и Босна и Херцеговина, Африканският съюз (АС) в Дарфур и Сомалия, и НАТО в Афганистан”.⁴³

⁴⁰ **Ban Ki-moon**. Report of the UN Secretary-General. Preventive diplomacy: Delivering results. UN SC Doc. S/2011/552. New York: UN, 26 August 2011, pp. 2-3. [прегледан 10.09.2011]. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2011/552

⁴¹ **Koops**, Joachim A. Peace Operations Partnerships: Assessing Cooperation Mechanisms Between Secretariats. Zentrum für Internationale Friedenssätze, 2012, p. 1. – Цит. по: *Gowan*, Richard. The United Nations, Regional Organizations and a New Generation of Challenges. Geneva Centre for Security Policy, 26 April 2012, p. 3. [прегледан 15.09.2012]. http://www.challengesforum.org/cms/images/pdf/Background%20Paper_Gowan_Geneva4_2012.pdf

⁴² **Artiñano**, Mauricio. Peace Operations Partnerships: The UN Security Council and (Sub-)Regional Organizations. Policy Briefing. The Center for International Peace Operations, March 2012, p. 2. [прегледан 23.08.2012]. http://www.cic.nyu.edu/peacekeeping/docs/zif_peace_artinano.pdf - Цит. по: *Gowan*, Richard (26 April 2012), op. cit., pp. 3-4.

⁴³ **Ibid.**, p. 1.

Що се отнася до оперативното равнище на сътрудничество между ООН и регионалните организации, следва да се подчертае, че „над две трети от мироопазващите операции на ЕС са разполагани заедно с мисия на ООН. Всички полеви операции на НАТО са включвали сътрудничество с ООН, ЕС или Организацията за сигурност и Сътрудничество в Европа (ОССЕ). В Дарфур първоначалната мисия на Африканския съюз беше подкрепена от ЕС, НАТО и ООН. От 2007 г. насам, ООН и Африканският съюз провеждат хибридна мисия в Дарфур, интегрирайки своите военни и посреднически усилия”.⁴⁴

3.2. Реформата на ООН и трансформацията на НАТО – необходимата връзка⁴⁵

В тази част на изследването се подчертава, че изграждането на стабилно стратегическо партньорство между ООН и НАТО, основаващо се на ефективно институционално и оперативно сътрудничество между тях, ще има решаващо значение за успешната превантивна дейност на ООН при справянето с асиметричните международни конфликти през XXI в. Именно това партньорство ще допринесе за „хармонизирането на двете ООН“ по такъв начин, че да се улесни осъществяването на прехода от `традиционно` към `превантивно` мироопазване на световната организация през XXI век.

В подкрепа на горепосоченото твърдение е фактът, че успешното практическо приложение на предложената в дисертационния труд нова концепция за превантивното мироопазване е немислимо без стабилното стратегическо партньорство между ООН и НАТО, тъй като ООН предоставя международната и правната легитимност за превантивното разполагане на мироопазващите операции в рискови зони, а НАТО осигурява военните способности и структури, необходими за изпълнението на принудителните мерки по глава VII на Устава на световната организация. Следователно изграждането на стабилна правна и политическа основа на институционалното и оперативно сътрудничество между ООН и НАТО би могло да се разглежда като изключително важно условие за успешното практическо приложение на новата концепция за превантивното мироопазване в предконфликтни и следконфликтни периоди.

⁴⁴ Gowan, Richard (26 April 2012), op. cit., p. 3.

⁴⁵ Вж. кратък анализ на еволюцията на оперативното сътрудничество между ООН и НАТО, както в Европа, така и на глобално ниво в Афганистан, Ирак и Дарфур, в изследването на: **Leurdijk**, D.A. UN Reform and NATO Transformation: The Missing Link. *Clingendael Diplomacy Papers* No. 4. The Hague, Netherlands Institute of International Relations *Clingendael*, November 2005.

3.3. Хармонизиране на многоаспектните дейности на ООН, НАТО и ЕС в превенцията на международните конфликти – важно условие за успешното практическо прилагане на концепцията за превантивно мироопазване

Проблемите на сигурността през последните две десетилетия изискват създаването на по-ефективни механизми за предотвратяване и разрешаване на съвременните конфликти от традиционната концепция за мироопазването. Възможностите за излизане извън рамките на традиционното мироопазване, еволюирало в края на периода на „студената война“ към „нов тип мироопазване“⁴⁶ - това, което се определя като многоаспектно мироопазване, се увеличават поради наличието на глобални заплахи и предизвикателства (разгледани подробно в глава първа), които предопределят все по-тясното сътрудничество между ООН, НАТО и ЕС в размирните конфликтни зони.

Нещо повече, успешното изграждане и развитие на глобално партньорство за превантивно мироопазване ще зависи не само от укрепването на оперативното партньорство между ООН, НАТО и ЕС в областта на превенцията на международните конфликти и от постигането на съгласуваност и допълняемост на съвместните им колективни усилия във връзка с дейностите по опазване и изграждане на мира, но и от доброто сътрудничество между тях и редица регионални и субрегионални организации, неправителствени организации и други недържавни участници, което безспорно налага изграждането на глобална система за опазване на мира през XXI век. Решаващ фактор обаче за успешното функциониране на тази система е хармонизирането на многоаспектните дейности на ООН, НАТО и ЕС в превенцията на международните конфликти, което се разглежда като важно условие за успешното практическо прилагане на предложената в настоящия труд концепция за превантивно мироопазване, тъй като съгласуването на многоаспектните мироопазващи дейности на тези организации разкрива най-добри възможности за съчетаване и едновременно прилагане на превантивните мерки по глава VI на Устава на ООН и принудителните мерки по глава VII на Устава на световната организация.

⁴⁶ Вж. повече информация относно петте най-известни нови мисии, които включват: наблюдение при провеждане на свободни избори; демократизация; оказване на хуманитарна помощ; разоръжаване, демобилизация и реинтеграция (DDR); и защитата на правата на човека. – В: **Diehl, Paul F., Druckman, Daniel.** Evaluating Peace Operations. USA: Lynne Rienner Publishers, 2010, pp. 63-83.

Глава III. Миропазването на ООН – еволюция и трансформация в съвременния свят

1. Съвременни предизвикателства пред миропазването на ООН

В Доклада за напредъка по изпълнението на инициативата „Нов хоризонт“ от октомври 2010 г., изготвен съвместно от Департамента за миропазващи операции и Департамента за полево осигуряване на ООН, се отбелязва, че „миропазването на ООН може би навлиза в период на консолидация, в който вниманието ще бъде съсредоточено по-малко върху изграждането на нови големи операции и повече върху преходните периоди на съществуващите операции с подновено внимание към връзката миропазване – мироизграждане”.⁴⁷ Както отбелязва Джейк Шърмън в предговора на шестото издание на „Годишния преглед на глобалните миропазващи операции” от 2011 г., „повишената стабилност в определени конфликтни зони и нарастващата съпротива за предоставянето на мандат за нови разгръщания на широкомащабни военни миропазващи операции предизвикват задълбочаване на дебата относно алтернативите на миропазването”.⁴⁸ Но, както подчертава Иън Джонстън, изследванията, посветени на преходните периоди на миропазващите операции в края на първото и началото на второто десетилетие на двадесет и първи век са „косвени доказателства за това, че миропазването дава резултат и е успешно: тласък на политическите дебати дават не провалите, колкото различните разбирания за успех”.⁴⁹

В своя доклад „ООН, регионалните организации и новото поколение предизвикателства”, представен на международния форум за предизвикателствата пред миропазващите операции от 26 април 2012 г., Ричард Гоуен изтъква, че предстоят две основни предизвикателства пред миропазването, и че всяко едно от тях ще има последици за партньорствата между организациите: (1) управление на рисковете, съпътстващи съкращаването и закриването на голям брой миропазващи операции едновременно; и (2) подготовка за осигуряването на многофункционална реакция на големи кризи, които ще изискват множество организации да разполагат военни и цивилни мисии.⁵⁰

⁴⁷ Department of Peacekeeping Operations and Department of Field Support. The New Horizon Initiative: Progress Report No.1. New York: UN, October 2010, както е цитиран от: *Annual Review of Global Peace Operations 2011*, op. cit., p. 8.

⁴⁸ Sherman, Jake. Preface to the Annual Review of Global Peace Operations 2011, op. cit., p. ix.

⁴⁹ Johnstone, Ian. Peacekeeping`s Transitional Moment.–В: *Annual Review of Global Peace Operations (2011)*, op.cit., p. 16.

⁵⁰ Gowan, Richard. The United Nations, Regional Organizations and a New Generation of Challenges (26 April 2012), op. cit., p. 7.

3. Миропазването на ООН – същност и еволюция на нормативната база

3.1. Същност на операциите за поддържане на мира

В дисертационния труд е възприето предложеното от проф. Георги Стефанов определение за операциите за поддържане на мира, съгласно което те се определят като операции, които целят предотвратяване, прекратяване или ограничаване на междудържавни или вътрешнодържавни конфликти посредством мирна интервенция, извършена от трета страна, която е организирана и направлявана на международно ниво от ООН, чрез използването на международни сили от военни части, полиция или цивилни лица за възстановяване или поддържане на мира.⁵¹ Тази дефиниция предвижда превантивната роля на миропазването, но само що се отнася до многоаспектните миропазващи операции на ООН, тъй като традиционните миропазващи операции се използват за управлението на конфликта поради факта, че закрепват статуквото като разделят физически воюващите страни, а основната идея е, че те не трябва да запазват статуквото и временно да замразяват конфликта, а да улесняват придвижването към всеобхватно разрешаване. Важни усилия в тази насока са направени в годините след края на „студената война“, когато се появи ново поколение многоаспектни миропазващи операции на Обединените нации, които започват да се разгръщат като част от по-широкообхватните международни усилия за подпомагане на страните в преход от конфликт към устойчив мир. В този смисъл многоаспектните миропазващи операции на ООН представляват важна стъпка към теоретичното доразвиване на концепцията за превантивно миропазване и очертават известен напредък в миропазващата доктрина.

Миропазването е един от най-оспорваните инструменти на ООН от гледна точка на мястото на приложението му в отделните фази на конфликта, тъй като то може да бъде определено като инструмент за предотвратяване задълбочаването на въоръжените конфликти и предотвратяване на повторната им поява (многоаспектното миропазване), но и като средство за предотвратяване избухването на въоръжените конфликти (превантивното миропазване). Въпреки това, както подчертава Стивън Райън, „превенцията означава действие, което се предприема, за да предотврати развитието на разрушителен конфликт, а не действие, което се предприема, след като разрушителният конфликт е в ход“. От тази гледна точка според него се прави разграничение между *превантивното миропазване* и *традиционното миропазване*,

⁵¹ Стефанов, Г. Теория на международната сигурност. София: Сиела, 2005, с. 130-131.

тъй като „първото се опитва да предотврати появата на конфликта, докато второто се задейства, след като разрушителният конфликт се е развил”. В тази връзка Райън акцентира върху факта, че „не задачата да се предотврати конфликтът е това, което отличава двата типа мироопазване, а времето дефиниране на намесата в конфликта”.⁵²

2.2. Еволюция на международното мироопазване – от традиционни към многоаспектни мироопазващи операции на ООН

С края на „студената война“ стратегическият контекст на мироопазването на ООН се променя значително, тъй като повечето от съвременните конфликти са все по-насилствени и комплексни вътрешни конфликти в слаби и провалени държави, поради което изискват специализирани ресурси и познания извън рамките на традиционните мироопазващи операции. В резултат на това, сред някои изследователи започва да се утвърждава убеждението, че периодът на традиционните мироопазващи операции е приключил и в началото на XXI в. мироопазващите операции на ООН вече се раглеждат като мисии извън рамките на традиционното мироопазване.⁵³

В противовес на гореизложеното, в приетата единодушно *резолюция 2086 (2013)* на Съвета за сигурност на ООН се изтъква, че „мироопазването варира от традиционните мироопазващи мисии, които основно следят за прекратяване на огъня до сложни многоаспектни операции, които поемат отговорности по изпълнението на задачи в областта на мироизграждането и отстраняването на основните причини за конфликтите”.⁵⁴ В тази резолюция се признава значението на многоаспектния подход към мироопазването на ООН, който надхвърля основните задачи по наблюдение на примирията и мирните процеси, като същевременно се изтъква, че многоаспектните мироопазващи мисии могат да бъдат упълномощени да подкрепят изпълнението на широк диапазон от дейности, насочени към полагане основите на трайна стабилност в раздираните от конфликт държави. Тези усилия включват „укрепване на секторите за национална сигурност, изпълнението на програми за реинтеграция на бивши бойци в гражданския живот, укрепването на върховенството на закона,

⁵² Райън, Стивън. „Превантивна дипломатия, предотвратяване на конфликти, етнически конфликт”. – В: Мир в разгара на войни: Предотвратяване и управление на международни етнически конфликти, под редакцията на Дейвид Кармънт и Патрик Джеймс. София: Военно издателство, 2001, с. 79-84.

⁵³ Вж. изследванията на: Daniel, Donald C. F., Taft, Patricia, Wiharta, Sharon. Peace operations: Trends, Progress and Prospects. Washington, D. C.: Georgetown University Press, 2008, p. 71; Diehl, Paul F., Druckman, Daniel. Evaluating Peace Operations. London: Lynne Rienner Publishers, 2010, p. 63.

⁵⁴ UN Security Council Resolution 2086 (2013), op.cit., p. 1.

помирението и приобщаващите политически процеси, защитата на гражданите и техните права, изграждането на управленски институции и доставката на хуманитарна помощ”.⁵⁵

3. Мироизграждане – ниво на следконфликтно възстановяване за предотвратяване на повторно избухване на конфликт

3.1. Комисията по изграждане на мира и Съветът по правата на човека – основни фактори за повишаване на превантивната роля на ООН

В тази част на дисертационния труд се анализира необходимостта от засилване и укрепване на връзките между многоаспектното мироопазване, мироизграждането и развитието, което се разглежда като ключова предпоставка за успешното прилагане на концепцията за превантивното мироопазване както в предконфликтни периоди, така и в рамките на следконфликтното възстановяване. В тази връзка се обръща специално внимание на Комисията по изграждане на мира и Съвета по правата на човека, които се утвърдиха като основни фактори за повишаване на превантивната роля на ООН в предконфликтни и следконфликтни ситуации, чрез укрепване и засилване на капацитета на световната организация за дългосрочно изграждане на мира в държави, намиращи се в криза или излизащи от конфликт.

3.2. Нарастващата връзка между мироопазването и мироизграждането – важна предпоставка за прилагането на концепцията за превантивно мироопазване в рамките на следконфликтното мироизграждане

Решаващ фактор за запазването на успешните практически резултати на ООН в сферата на превантивната дипломатия, мироизграждането и развитието (детайлно разгледани в раздел първи на глава втора), е съвременното приложение на превантивното мироопазване в нови области като предотвратяване на геноцид и международен тероризъм. Това поражда необходимостта от неговото практическо прилагане не само в предконфликтни периоди, но и в рамките на следконфликтното възстановяване чрез изработването на всеобща стратегия за многоаспектно мироопазване и мироизграждане, предвиждаща възможности за съчетаване на

⁵⁵ UN Security Council Resolution 2086 (2013), op. cit., pp. 2; 3-4; Вж. също: “Security Council strongly endorses ‘multidimensional approach’ to UN peacekeeping”. – В: *UN News Centre*, 21 January 2013. [прегледан 22.01.2013]. <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=43970&Cr=peacekeeping&Cr1=>

превантивни и принудителни мерки по глави VI и VII на Устава на световната организация. Конкретен пример за практическата полезност на тази идея е създаването на специална „Бригада на ООН за интервенции“ в рамките на Мисията на ООН за стабилизиране в Демократична република Конго (MONUSCO), чиято основна цел е да осигури ефективен отговор на изпреварващите нападения от страна на чуждестранни бунтовнически и терористични групировки чрез тяхното разоръжаване. Или с други думи, осигуряването на ефикасна военна поддръжка на следконфликтната дейност на ООН за изграждане на мира в ДР Конго и постигането на „устойчиво“ развитие ще изискват изработването на горепосочената стратегия.

Глава IV. Ограниченията на ООН в рискови зони и възможности за успешно превантивно мироопазване

1. Ограничения пред мироопазващата роля на ООН в Демократична република Конго и Афганистан – неотложна необходимост от изграждането на глобална система за опазването на мира през XXI век

В настоящата част от изследването се извеждат основните ограничения пред мироопазващата роля на ООН в Демократична република Конго и Афганистан с цел да се обоснове неотложната необходимост от разширяване на глобалните партньорства на ООН с регионалните и други организации – особено хармонизирането на многоаспектните дейности на ООН, НАТО и ЕС в областта на превенцията на международните конфликти и мироизграждането. Основните предизвикателства пред изпълнението на Мисията на ООН за стабилизиране в Демократична република Конго (MONUSCO), както и пред ръководените от НАТО Международни сили за поддържане на сигурността в Афганистан (ISAF), извеждат на преден план все по-нарастващата необходимост от взаимното допълване и съгласуване на превантивната мироопазваща дейност на ООН с тази на по-широк кръг от участници, което обективно налага изграждането на глобална система за опазване на мира през XXI в.

Успешното функциониране на глобалната система за опазване на мира може да бъде постигнато само на основата на подобряването на ефективността на разширяващите се партньорства на ООН с регионалните и други организации, като за реализирането на тази цел

следва да се изгради „синхронизирана система на мироопазващи способности”⁵⁶ като важна предпоставка за осъществяването на прехода от традиционно към превантивно мироопазване на ООН през двадесет и първи век. Важно значение за осигуряването на ефективността на глобалната мироопазваща система ще има постигането на консенсус между петте постоянни държави членки на Съвета за сигурност на ООН относно допустимостта на употреба на военна сила в предконфликтни и следконфликтни ситуации с оглед на осигуряването на ефективно решение на проблемите за защита на цивилното население при въоръжени конфликти и борбата с международния тероризъм. Нещо повече, ключов фактор за успешното функциониране на тази система ще бъде не само международната легитимност, която се предоставя от Съвета за сигурност на ООН като единствен носител на „главната отговорност” за поддържането на международния мир и сигурност, но и местната легитимност, която трябва да се основава на глобално партньорство между международните институции, местните актьори и организациите на гражданското общество.

2. Предизвикателства пред превантивната дейност на ООН при справяне с вътрешнодържавни конфликти: случаят Либия и последиците за международноправния ред и превенцията на конфликтите

2.1. Международната общност пред избор за военна намеса в защита на човешките права и предотвратяване на граждански войни и геноцид

В тази част на дисертационния труд се изтъква значението на справянето с вътрешнодържавните конфликти за предотвратяването именно на международните конфликти. За тази цел се очертават следните важни предизвикателства пред превантивната мироопазваща дейност на ООН в сферата на вътрешнодържавните конфликти:

- Все по-нарастващата политическа роля и военна намеса на действащите в международен мащаб недържавни въоръжени структури („чуждестранни терористични организации“, транснационални престъпни групировки, екстремистки религиозни и националистически движения и др.)
- Предотвратяването на грубите и масови нарушения на човешките права, прерастващи в широкомащабни граждански войни и геноцид. Проблемът за защитата на правата на

⁵⁶ **Annan**, Kofi. Report of the Secretary-General: “In larger freedom: towards development, security and human rights for all”. UN General Assembly Document: A/59/2005. New York: UN, 21 March 2005, p. 58, paragraph 6 (j). [прегледан 15.08.2012]. http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/59/2005

човека (като източник на международни конфликти) и насърчаването на социално-икономическото развитие са също толкова важни цели, колкото и зачитането на държавния суверенитет.

- Изпълнението на „международната отговорност за защита“ чрез предприеманите от Съвета за сигурност на ООН превантивни и принудителни колективни мерки и действия (в съответствие с глави VI, VII и VIII на Устава) с цел осигуряване на защитата на цивилното население (виж параграф 139 от Заключителния документ от Световната среща на най-високо равнище на ООН от септември 2005 г.).
- Постигането на „нов политически консенсус“ между петте постоянни държави членки на Съвета за сигурност относно ролята на превантивното мироопазване за предотвратяването на широкомащабни граждански войни и геноцид.
- Преодоляването на основната разделителна линия сред петте постоянни държави членки на Съвета за сигурност по отношение на един от основополагащите принципи на мироопазването, а именно този на *“безпристрастността”*.
- Откриването на възможни начини за съгласуване на принципите за държавен суверенитет и ненамеса във вътрешните работи на суверенните държави, от една страна, и отговорността на международната общност да защитава хората от геноцид, военни престъпления, етническо прочистване и престъпления срещу човечеството, от друга. Единственото засега правосъбно решение на това предизвикателство откриваме в чл. 2, ал 7, в чл. 24 и 25 и в глава VII на Устава на ООН.
- Слабите и разпадащите се държави, които са се превърнали в сигурно убежище за „чуждестранните терористични организации“ и транснационалните престъпни групировки.
- Авторитарните и недемократичните държави, които не изпълняват суверенните си отговорности към своите граждани и други държави, поради което заплашват регионалния мир и стабилност и поддържането на международноправния ред.

Гореизложените предизвикателства в областта на сигурността замъгляват традиционните разграничения между националната и международната сигурност, както и между отговорностите на държавите и тези на международната общност за поддържането на международния мир и сигурност в съответствие с Устава на ООН. Въз основа на техния анализ се стига до извода, че осъществяването на легитимна въоръжена хуманитарна интервенция за защита на човешките права, иницирана и оторизирана от Съвета за сигурност на ООН, е

единственият възможен начин за преодоляване на противоречието между зачитането на принципа за ненамеса във вътрешните работи на суверенните държави и защитата на правата на човека. Нещо повече, с оглед на вероятността проблематиката, свързана със защитата на човешките права и предотвратяването на случаите на геноцид да се използва за постигането на политически цели и за подкопаване на други основни принципи на международното право, от съществено значение е ограничаването на въоръжената хуманитарна интервенция на международната общност само в рамките на универсалната световна организация.

Действията на международната общност в Либия в съответствие с Резолюция 1970 от 26 февруари 2011г. и Резолюция 1973 от 17 март 2011г. на Съвета за сигурност на ООН, с които легитимирането на въоръжената хуманитарна интервенция стана вече факт в съвременното международно право, представляват огромна стъпка напред в усилията за успешното практическо прилагане на хуманитарната доктрина на световната организация – отговорността за осигуряване на защита. Но последвалата невъзможност и неспособност на Съвета за сигурност (СС) да предприема принудителни колективни мерки и действия за защита на сирийското население от военни престъпления, геноцид и престъпления срещу човечеството, поставя сериозни предизвикателства пред усилията на международната общност за предотвратяването на широкомащабни граждански войни и геноцид.

Анализът на трудния избор пред международната общност за военна намеса в Сирия и Либия разкрива силното влияние на различни външни и вътрешни фактори. Отчита се факта, че бавната реакция на международната общност във връзка с влошаващата се хуманитарна обстановка в Либия през периода февруари – март 2011 г. се дължи на всеобщото убеждение сред държавите членки на Съвета за сигурност на ООН, че всички действия в Либия трябва да имат международноправни основания и ясен мандат от страна на ООН, както и подкрепа на страните от региона. Именно поради липсата на тези необходими условия, в случая Сирия ставаме свидетели на невъзможността и неспособността на международната общност да предприема адекватни действия за предотвратяване на широкомащабни нарушения на човешките права. В случая Сирия се поставя специален акцент преди всичко върху невъзможността за хармонизиране на редица несъвместими национални интереси от политически и икономически характер, поддържани както от постоянните страни членки на СС на ООН, така и от държавите в региона. Въз основа на този анализ се стига до извода, че в случая Сирия решаваща е по-скоро ролята на политическите и икономическите съображения, отколкото на защитата на човешките права.

2.2. Значение на доктрината на ООН „отговорност за защита“ за предотвратяване на вътрешнодържавни конфликти и геноцид

Специално внимание в настоящата част на дисертационния труд се обръща на случая Либия, при който за първи път станахме свидетели на успешното практическо приложение на доктрината на ООН „отговорност за защита“. За целта е направен анализ на приетите от Съвета за сигурност на световната организация Резолюции 1970 (2011) и 1973 (2011). От една страна се акцентира върху същността на „Отговорността за защита“ съобразно доклада на Международната комисия по интервенции и държавен суверенитет „Отговорността за защита“ от декември 2001 г., а от друга се анализира правната основа на доктрината на ООН „отговорност за защита“ в съответствие с параграфи 138 и 139 от Заключителния документ от Световната среща на най-високо равнище на ООН от септември 2005г.

Утвърждаването на „международната отговорност за защита“ като всепризната и общоприета международноправна норма има потенциала да служи като инструмент на ООН за предотвратяване и разрешаване на вътрешнодържавните конфликти, както и за защита на населението от геноцид, военни престъпления, етнически прочиствания и престъпления срещу човечеството.

Добре известна е връзката между насърчаване зачитането и спазването на правата на човека и успешната превантивна дейност на ООН в сферата на вътрешнодържавните конфликти. Като се има предвид, че грубите и масови нарушения на човешките права създават конфликтни ситуации, които застрашават поддържането на международния мир и сигурност, на преден план излиза необходимостта, предприеманите и поддържаните превантивни усилия и мерки на ООН в областта на правата на човека да се разглеждат като неразделна част от всеобхватните превантивни стратегии на ООН за справяне с вътрешнодържавните конфликти. Всепризнато е значението на защитата на основните права на човека за постигането на реално устойчиво развитие и за успешното функциониране на структурите на ООН за изграждането на мира.

От друга страна, като се има предвид факта, че вътрешнодържавните конфликти и слабите и разпадащите се държави се превърнаха в основно предизвикателство пред ООН в предотвратяването на международните конфликти и поддържането на международния мир и сигурност, „отговорността за защита“ трябва да се разглежда като неразделна част от „главната

отговорност” на Съвета за сигурност на ООН. Освен провеждането на мироопазващи операции, Съветът за сигурност следва да оторизира и осъществяването на хуманитарни операции за защита на правата на човека и предотвратяване на граждански войни и геноцид с оглед на постигането на друга основна цел на световната организация, така както е формулирана в чл. 1 (3) и чл. 55 (в) от Устава на организацията – „*всеобщото зачитане и спазване правата на човека и основните свободи за всички*”. Тяхното правно основание е в общия смисъл и ръководните положения, заложи в глави VII и IX на Устава.

Постигнатият безпрецедентен консенсус в международната общност за предприемането на „всички необходими мерки за защитата на цивилното население” в Либия повиши очакванията за осъществяването на легитимни (оторизирани от СС на ООН) хуманитарни въоръжени интервенции. Тези очаквания обаче бяха осуетени бързо от последвалата неспособност на Съвета за сигурност на ООН да изпълни своята “международна отговорност за защита” в Сирия, именно поради трудно преодолимите различия между петте постоянни държави членки относно необходимостта от военна намеса на международната общност в защита на човешките права и за предотвратяване на граждански войни и геноцид.

Важно условие за справянето с горепосочените предизвикателства пред превантивната мироопазваща дейност на ООН, е постигането на съгласие между държавите членки на Съвета за сигурност на ООН (особено между петте постоянни членове) по отношение на начина на тълкуване и обективното практическо прилагане на един от основополагащите принципи на мироопазването, а именно този на “безпристрастността”. В тази връзка е важно да се подчертае, че именно стабилизирането на отношенията между постоянните членове на Съвета за сигурност следва да се разглежда като най-важно условие за гарантираното ефективно прилагане на доктрината на ООН „отговорност за защита”. Съществено значение обаче ще има и постигането на политически консенсус между тях за трансформирането на новите регулативни изисквания на международното хуманитарно право в подходящи международноправни норми за защита на правата на човека и предотвратяването на широкомащабните граждански войни и геноцида.

3. Условия за успешно превантивно мироопазване – случаят „Македония“

Основната задача в тази част от изследването е да се изведат най-важните условия за успешно превантивно мироопазване чрез изследване на единствения засега добре известен случай на превантивно разполагане по молба на националните органи на първата изцяло

превантивна мироопазваща мисия на ООН в Бившата югославска република Македония - UNPREDEP.⁵⁷ Основната цел е да се докаже, че наред със силната подкрепа от страна на държавата-домакин, едно от най-важните условия за успешно превантивно мироопазване на ООН е постигането на политически консенсус между петте постоянни държави членки на Съвета за сигурност относно възможностите за превантивно разполагане на мироопазващи операции в потенциални конфликтни зони. В тази връзка се подчертава необходимостта от поставянето на ясно разграничение между предконфликтното превантивно действие („проактивна превенция“) и следконфликтното превантивно действие („реактивна превенция“)⁵⁸. Превантивното мироопазване се осъществява на практика, когато мироопазващите операции са разположени преди началото на въоръжения конфликт, а именно в рамките на предконфликтната ситуация. Що се отнася до превантивната мироопазваща дейност на ООН в рамките на следконфликтни ситуации, се изтъква важното значение на интегрираните мисии за изграждане на мира, както и на многоаспектните мироопазващи операции на ООН, които поемат „отговорности по изпълнението на задачи в областта на мироизграждането и отстраняването на основните причини за конфликтите“.⁵⁹

Като отправна точка за анализиране на успешния македонски прецедент служат представените от бившия експерт по мироопазване в ООН Брайън Ъркърт четири необходими условия за успешно превантивно мироопазване: съгласието на държавата домакин; постоянното сътрудничество на всички конфликтни страни с мироопазващите сили; наличието на ясно определен мандат и подходящи ресурси за неговото изпълнение; „силната мотивация на международната общност“ да предприема превантивни действия в потенциални конфликтни зони.⁶⁰ Случаят “Македония” е единственият добре известен пример за наличието на всички тези условия за успешно превантивно мироопазване. Нещо повече, превантивната мироопазваща мисия на ООН в Македония (UNPREDEP) е общопризната като „всеобхватен модел за превантивни действия“⁶¹ на световната организация, тъй като успява да предотврати ескалацията на вътрешни и външни напрежения, свързани с нестабилното положение в

⁵⁷ UNPREDEP – The United Nations Preventive Deployment Force (31 март 1995г. - 28 февруари 1999г.). Мисията на ООН за превантивно разполагане в Бившата югославска република Македония е създадена с приетата от СС на ООН Резолюция 983 (1995) от 31 март 1995 г. Тя започва да функционира като независима мисия от 1 февруари 1996 г.

⁵⁸ Sokalski, Henryk J. “An ounce of prevention: Macedonia and the UN experience in preventive diplomacy”. Washington, DC: United States Institute of Peace, 2003, pp. 3; 10-11.

⁵⁹ UN Security Council Resolution 2086 (2013), op. cit., p. 1.

⁶⁰ Urquhart, Brian E. “Peacekeeping: A View from the Operational Center.” In Peacekeeping: Appraisals and Proposals, edited by Henry Wiseman. New York: Pergamon, 1983, p. 64. – Цит. по: Кауфман, Стюарт. Предотвратяване на етническо насилие: условия за успеха на мироопазването. – В: Мир в разгара на войни: Предотвратяване и управление на международни етнически конфликти. Пос. съч., с. 219-220; 247.

⁶¹ The United Nations. Case studies. “Preventive action: The former Yugoslav Republic of Macedonia”. [прегледан 20.11.2012]. <http://www.un.org/cyberschoolbus/briefing/conflicts/pcfocust.htm>

Република Македония и с регионалната заплаха за териториалната ѝ цялост, посредством съчетаването на широкообхватни превантивни усилия и мерки в сферата на сигурността, сътрудничеството и развитието. Въпреки това тя все пак не свършва изцяло работата си, тъй като е изтеглена поради ветото⁶² на Китай, в резултат на което станахме свидетели на избухването на въоръжени сражения през 2001 г. Следователно най-важното условие за продължаващите превантивни мироопазващи усилия на ООН в БЮРМ е наличието на политически консенсус между петте постоянни държави членки на Съвета за сигурност. В тази връзка следва да се подчертае решаващата роля на политическите и икономическите съображения за реализирането на успешно превантивно мироопазване.

Заклучение

Дисертационният труд завършва със заключение-резюме на получените резултати и съпътстваща декларация за оригиналност.

⁶² През 1999 г. Китай скъсва дипломатическите си отношения с Македония, именно поради установяването на дипломатически отношения между БЮРМ и Тайван във връзка с обещаните от Тайван финансова помощ и инвестиции.

III. Публикации в материята на дисертационния труд

1. *Климатичните промени и други глобални проблеми като източници на съвременните международни конфликти.* – В: сп. Международни отношения, брой 1, 2014, 33 – 48;
2. *Международната общност пред избор за военна намеса в защита на човешките права и предотвратяване на граждански войни и геноцид.* – В: сп. Международни отношения, брой 4, 2013, 19 – 26;
3. *Съвременни предизвикателства пред ООН при справянето с асиметричните международни конфликти.* – В: сп. Международни отношения, брой 1, 2012, 47 – 60.